

3. DLPN. Cameron K. A Dictionary of Lincolnshire Place names. – Nottingham: English Place-names society. – 1998. – 157 p.
4. DLR. Cox B. A Dictionary of Leicestershire and Rutland Place-names. – Nottingham: English Place-Name Society, 2005.
5. DMPN. Broderick G. A Dictionary of Manx Place-names. – Nottingham: English Place-name Society, 2006.
6. DPN. Poulton-Smith. Derbyshire Place-names. – Phoenix Mill: Sutton, 2005.
7. PDEPN. Foster K. A Pronouncing Dictionary of English Place-names Including Standards, Local and Archaic Variants. – London, Boston & Henley: Routledge & Kegan Paul, 1981.
8. PNAP. Seary E.R. Place-names of Avalon Peninsula of the Island of Newfoundland. Publ. for Memorial University of Newfoundland. – Toronto: University of Toronto Press, cop. 1971.
9. PNGL. Field J. Place-names of Greater London. – London: B.T. Batsford, 1980.
10. PNL. Ekwall E. The Place-names of Lancashire.–East Ardsley, Wakefield (Yorkshire): EP Publ., 1972.
11. PNO. Rayburn A. Place Names of Ontario. – Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 1997.
12. WSPN. Phillips J.W. Washington State Place Names. – Washington: Seattle University of Washington Press, 1971.

УДК 821.161.2-3

РОЗДВОЄННЯ РЕАЛЬНОСТІ ТА КРАХ ІДЕАЛІВ У НОВЕЛІ «Я (РОМАНТИКА)» М.ХВИЛЬОВОГО

Ніколаєнко В.М., к.філол.н., доцент, Шварцман Д.І., студент

Запорізький національний університет

У статті розглядається проблема роздвоєння реальності та краху ідеалів головного персонажа новели «Я (Романтика)», простежено психологічну еволюцію героя.

Ключові слова: психологізм, амбівалентність, злочин, роздвоєність.

Николаенко В.Н., Шварцман Д.И. РАЗДВОЕНИЕ РЕАЛЬНОСТИ И КРАХ ИДЕАЛОВ В НОВЕЛЛЕ «Я (РОМАНТИКА)» Н.ХВЫЛЕВОГО / Запорожский национальный университет, Украина

В статье рассматривается проблема раздвоения реальности и краха идеалов главного персонажа новеллы «Я (Романтика)», прослежена психологическая эволюция героя.

Ключевые слова: психологизм, амбивалентность, преступление, раздвоение.

Nikolaenko V.M., Shvartsman D.I. THE DOUBLE OF REALITY AND IDEALS IN THE NOVELLA «I AM (ROMANCE)» BY M.HVYL'OVOGO / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The problem of double reality and the ideals collapse of the main character of the novel "I am (Romance)" is studied in this article, besides the character's psychological evolution is traced as well.

Key words: psychologism, ambivalence, crime, double vision.

У 20-30-х рр. ХХ ст. продовжувався процес руйнування старого культурного устрою і пошук нового. Виникали нові течії й напрями в літературі та мистецтві. Однією з провідних постатей тогочасної української літератури був М.Хвильовий. У прозі письменника віддзеркалювалась орієнтація на «психологічну Європу», знайшли відгомін західноєвропейські філософські концепції.

Творчість митця привертала увагу багатьох дослідників. Зокрема, В.Агеєва, С.Гречанюк, М.Жулинський досліджували біографію, художній світ М.Хвильового. Л.Плющ розглядав питання антропософії письменника. Ідейно-політичні погляди новеліста, його роль в літературній дискусії 20-х рр. ХХ ст. аналізуються у працях М.Ільницького «Література українського відродження (напрями та течії в українській літературі 20-х – поч. 30-х рр. ХХ ст.)», В.Агеєвої «Українська імпресіоністична проза», С.Павличко «Дискурс модернізму в українській літературі». Також до творчості прозаїка зверталися Н.Кравченко («Арабески Миколи Хвильового: текст у тексті»), Т.Хом'як («Архетип осені у творчості М.Хвильового»), «Деталь у поезії М.Хвильового»), Г.Костюк («Микола Хвильовий: Життя, доба, творчість») тощо.

Незважаючи на велику кількість публікацій, монографій, у яких розглядався художній доробок митця, тема «Роздвоєння реальності та ідеалів у новелі «Я (Романтика)» залишилася поза увагою дослідників. Звісно, були наукові праці, присвячені творчості новеліста, у контексті якої аналізувалося порушене нами питання (Н.Зборовська «Код української літератури», Ю.Безхутрий «М.Хвильовий: проблеми інтерпретації», Л.Плющ «Його таємниця, або «Прекрасна ложа» Хвильового»), проте до ґрунтовного аналізу ніхто не вдавався. Тому, в статті увага зосереджується на малодослідженому аспекті літературного доробка письменника – психологічній природі творів, зокрема новели «Я (Романтика)»; також робиться спроба збагнути психологію головного героя, мотивацію його поведінки.

У творах М.Хвильового проблема злочину і пов'язана з нею проблема добра і зла осмислена специфічно. Це передусім пов'язано з онтологічним, ґносеологічним та морально-етичним сприйняттям письменника світу, його авторської екзистенції, яка втілюється в художню канву тексту, стає основним джерелом для саморефлексії персонажів. Новеліст заглиблюється в світ людської душі до скоєння злочину і після нього, відтак виділяючи проблему катарсису у психології персонажів-злочинців. Внутрішній світ злочинця письменник розглядає в трьох аспектах: 1) осмислення духовного світу особистості до злочину; 2) відтворення внутрішньої психологічної боротьби героя під час злочину; 3) зображення буття індивіда після злочину.

Найяскравіше ця формула простежується в новелі «Я (Романтика)», що відтворює «драматичне роздвоєння реальності та ідеалів, внутрішній конфлікт революціонера, який потрапляє у витворену революційними ідеями пастку» [2,28]. Персонаж типу «Я» – особистість, яка протиставлена масі, людина, що болісно переживає свою самотність, страждає від неможливості подолати абсурд і хаос у макро- і в мікрокосмі. Герой переживає глибоку світоглядну кризу, наслідком чого стає внутрішня роздвоєність, яка його гнітить і врешті – знищує: «Тут, в глухому закутку, на краю города, я ховаю від гільйотини один кінець своєї душі. І тоді в тваринній екстазі я заплющую очі і, як самець наповесні, захиляюся і шепочу: – Кому потрібно знати деталі моїх переживань? Я справжній комунар. Хто посміє сказати інакше?» [5, 328].

Основою розвитку дії в новелі виступає внутрішній стан персонажа, що «в психічному відношенні позначається глибоким страждальницьким настроєм, зникненням зацікавленості до зовнішнього світу, втратою здатності любити» [4, 229]. Такий стан, за З.Фрейдом, можна назвати меланхолією, що поступово переростає в психоз і призводить до спустошення психічної інстанції «Я». Меланхолія головного героя є наслідком хворобливої позиції: боротьби за любов і проти неї. Протягом усієї новели у свідомості персонажа відбувається взаємодія між ненавистю (мортідо) та любов'ю (лібідо), тобто інстинктом смерті й інстинктом життя. Це призводить до змін у психіці героя, до дисгармонії, що формує його внутрішній світ.

У першому розділі новели виразно виявляється амбівалентність «Я», що простежується в самохарактеристичі героя: «главковерх чорного трибуналу комуни», «справжній комунар», «чекіст», «людина», «інсургент» [5,323-328]. Персонаж визнає власну безпорадність, потворність душі: «Я... нікчема.., яка віддалася на волю хижої стихії» [5,326], тому постійно шукає вихід із своєї життєвої ситуації: «Але який вихід?.. – І я не бачив виходу. Тоді проноситься переді мною темна історія цивілізації, і бредуть народи, і віки, і сам час... Але я не бачив виходу!» [5,326]. Не знайшовши порятунку, не побачивши виходу, «Я» повністю занурюється в кривавий морок вбивств, смерті.

Факт убивства викликає в нього страждання, душевні муки, переживання. Це виявляється в афористичних словах героя: «я – чекіст, але я і людина» [5,323], що підтверджують роздвоєність його особистості, яка не може обрати між такими категоріями моралі, як добро і зло. У душі «справжнього комунара» ще залишилися почуття любові, болі, муки, що «тепліють у лампаді фанатизму перед цим прекрасним печальним образом» [5,322] матері, але на перше місце він ставить чекіста. Це засвідчує те, що «Я» намагається поєднати у собі непоєднані речі: вбивати і при цьому залишатися людиною, яка може бути виправданою у своїх вчинках: «...я, зовсім чужа людина, бандит – за однією термінологією, інсургент – за другою... і в моїй душі нема й не буде гніву» [5,323]. Проте ці спроби є безнадійними, і призводять тільки до ще більшої руйнації особистості. Так, у внутрішньому світі персонажа з'являються проблеми психологічного роздвоєння, духового протистояння, самоосмислення, а в детермінації злочинної поведінки вирішальними стають не лише обставини та соціальні впливи, а й психічний склад «Я» – «неврастенія, душевна криза, психічна хвороба, ненормальність, істерія» [3,269], які й визначають лейтмотив його злочину.

Якщо в першому розділі новели герой мимоволі замислюється над винесеними їм вироками: «...Шість на моїй совісті? Ні, це неправда. Шість сотень, шість тисяч, шість мільйонів – тьма на моїй совісті!!» [5, 326], то в другому він, ніби, втрачає здатність переосмислювати свої вчинки, рішення. У нього вже не виникають межові ситуації, своєрідна екзистенційна стіна, коли людина відчуває потребу переосмислити своє життя, замислитися над тим, хто вона є в ньому. Герой цілковито занурюється у свою роботу: «Я входив у роль. Туман стояв перед очима, і я був у тім стані, який можна кваліфікувати як надзвичайний

екстаз» [5,331], але на відміну від дегенерата, який «... тільки тоді йшов із поля, коли танули думки й закопували розстріляних» [5, 329], він не захоплюється самим процесом знищення.

Психологічний стан персонажа стає невротичним, погіршується його внутрішнє самопочуття, поглиблюється депресія, але, в той же час, він не втрачає здатність до саморефлексії, що на інстинктивному рівні втішає «Я»: «Розколось моє власне «я». І я голови не загубив. Мислі різали мій мозок. Що я мушу робити? Невже я, солдат революції, схиблю в цей відповідальний момент? Невже я покину чати й ганебно зраджу комуни?» [5,332].

У епізоді допиту жінки «у траурі» й «мужчини в пенсне» [5,329] яскраво зображено перемогу Танатосу над Еросом, остаточне перетворення «Я» на ката, для якого людські страждання, муки та і власне смерть нічого не варті, адже головним для нього стає «служіння абстрактній ідеї, доктрині, яке, мов ненаситний молох, зрештою вимагає зректися всього людського» [1,541]. У цій сцені смерть набуває фізичних властивостей: чоловік падає горілиць (поза покійника), жінка говорить «глухо й мертво», «холодне чоло» [5,330] (ознака мертвого) героя. Знаки смерті, вбивства починають переслідувати свідомість «Я», вони поступово наближають екзистенційну катастрофу його особистості.

У третьому розділі новели «Я» остаточно відрікся всього людського і став ще одним «солдатом революції». Останнє випробування на вірність «чорному трибуналу», на відміну від попередніх, проходить крізь серце і душу героя, воно, насамперед, стосується його життя і життя матері. Спокій знову змінюється на вагання, відбувається зворотна реакція, з'являється сумнів: «Невже це голос моєї матері?... – невже я веду її на розстріл?... Але, може, це помилка? Може, треба інакше зробити? – Ах, це ж боюństwo, легкодухість. Єсть же певне життєве правило: errare humanum est. Чого ж тобі? Помиляйся! і помиляйся саме так, а не так!.. І які можуть бути помилки?... І тоді я горів у вогні фанатизму й чітко відбивав кроки по північній дорозі» [5,337].

Герой опиняється перед вибором між синівською любов'ю та між фантастичною абстрактною ідеєю. Цей вибір найскладніший у його житті. Але нестерпний психічний біль, безпомічність і безнадійність, амбівалентність почуттів, роблять розв'язку фатальною. Між синівським обов'язком і обов'язком революційної ідеї, «Я» обирає останнє. Моментом зламу героя став епізод, коли йому відмовляють у праві залишитися з матір'ю на самоті, коли до його приставляють «сторожа» його душі – вартового-дегенерата (образ «сторожа» в антропософській символіці тотожний образу «двійника») [1,542]. У цей час «Я» не здатний на бунт, він байдужий до всього, навіть до найсвятішого, що є в його житті – матері. Тому він без опору чинить те, що вимагають від нього інші – стає матеревбивцею. На підсвідомому рівні герой новели був готовий до скоєння найстрашнішого в його житті злочину, адже епізод, коли «Я» бездушно наказує «розстрілять» «мати трьох дітей» [5,330] став неначе підготовчим етапом до того, коли персонаж опиниться вже сам на сам зі своєю матір'ю, де він потрапляє до психологічного пекла: втрачає загальноприйнятий принцип реальності, при цьому переживає позасвідоме задоволення від вбивства. У змодельованій ситуації «Я» долає материнський об'єкт і це відкриває йому шлях до злочину, відбувається зміна депресивного психічного стану маніакальним.

Глибоке психологічне навантаження несе епізод самого вбивства: «Тоді я у млості, охоплений пожегою якоїсь неможливої радості, закинув руку на шию своєї матері й притиснув її голову до своїх грудей. Потім підвів маузера й нажав спуск на скроню» [5,338]. Адже прислонивши матір до своїх грудей, до свого серця він вбиває себе, вбиває першооснову своєї душі. Герой автоматично перетворюється на людину, яка перестає існувати морально, для якої життя – це, в першу чергу, дорога в нікуди, що символізує безвихідь, життєвий глухий кут, ту психологічну пастку до якої потрапив персонаж. Ціною злочину «Я» остаточно прилучився до бездумних фанатиків: «Йому ще десь в далекій безвісті невідомо горіли тихі озера загірної комуни» [5, 339], але вже не осіяв їх образ Богоматері – уособлення людяності й любові. Нікого не зігріє та далека холодна мрія серед пустельного степу» [1,542].

Новеліст намагається пояснити мотив злочину «Я» через сферу позасвідомого, через галюцинації героя, бо збагнути не завжди доступний для логічного пояснення внутрішній світ людини-злочинця, можливо тільки через стан антифактивності. Яскравим свідченням цього, є слова, які лунають в свідомості персонажа під час галюцинації «Я»: « – Мати! Кажу тобі: іди до мене! Я мушу вбити тебе» [5,338]. Він мусить вбити заради ідеї, заради «загірної комуни». Ця фраза набуває особливої гостроти й максимального трагізму, образно втілюючись у фантазмагоричну й протиприродну для стосунків у людському суспільстві картину вбивства власної матері заради ідеї, яка заповонила душу героя, вбила в ньому всі людські якості, стала провідною в його житті.

Отже, визначальною ознакою «Я» є руйнівна енергія, що виявляє себе в усіх способах поведінки злочинця й мотивована деструктивним бажанням абсолютно підкорити собі іншу людину, задля досягнення особистої мети, для служіння ідеї. Персонаж вбиває із відчуття внутрішнього обов'язку, адже він знає, що мусить. Звідси, його гріх стає страшнішим, ніж гріх звичайного вбивці (мабуть, в українській літературі образ головного героя новели по своїй сутності новаторський, хоча М.Коцюбинський також зображував матеревбивцю, проте у М.Хвильового він набуває більшого

соціального та ідеологічного звучання). «Я» – вбивця із власних переконань, власної волі. У свідомості персонажа взаємодіють дві реальності: фантазмагорична, вигадана, що виявляється через марення й галюцинації і справжня, буденна. Ця роздвоєність дійсності робить образ «Я» більш трагічним, фатальним, безнадійним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева В.П. Микола Хвильовий / Агеева В.П. // Історія української літератури ХХ століття: Навч. посібник: у 2 -х кн. / за ред. В.Г. Дончика. – [2-ге вид.] – К.: Либідь, 1994. – Кн. 1: 1910 – 1930-ті роки. – С. 533–551.
2. Жулинський М.Г. Талант, що прагнув до зір / Жулинський М.Г. // Хвильовий М. Твори: у 2-х т. – К.: Наукова думка, 1991. – Т.1: Поезія. Оповідання. Новели. Повісті. – С. 5–42.
3. Павличко С.Д. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія / Павличко С.Д. – [2-ге вид.]. – К.: Либідь, 1999. – 447 с.
4. Фрейд З.Ш. Психологія емоцій. Тексти / Фрейд З.Ш.; за ред. Вілюнаса В.К., Гіппенрейтера Ю.Б. – М.: Московський університет, 1984. – 288 с.
5. Хвильовий М.Г. Я (Романтика). Твори: у 2-х т. / Хвильовий М.Г.; упоряд. М.Г. Жулинський, П.І. Майдаченко. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 1: Поезія. Оповідання. Новели. Повісті. – С. 322-339.

УДК 821.161.2 - 311.6

ХУДОЖНЯ ТРАНСФОРМАЦІЯ ІСТОРИЧНОГО ФАКТУ В РОМАННОМУ ТРИПТИХУ “ВОГНЕННІ СТОВПИ” РОМАНА ІВАНИЧУКА

Підопригора С.В., ст. викладач

Миколаївський державний університет імені В.О.Сухомлинського

У статті розглядається художня трансформація історичного факту в романному триптиху “Вогненні стовпи” Романа Іваничука; визначаються основні історичні джерела роману (документальні, літературно-мемуарні, альтернативні), які підкреслюють життєву достовірність твору, його історичність.

Ключові слова: історичний факт, історична основа, історичність, романних триптих, спогади.

Подопригора С.В. ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО ФАКТА В РОМАННОМ ТРИПТИХЕ «ОГНЕННЫЕ СТОЛБЫ» Р.ИВАНЫЧУКА / Николаевский государственный университет им. В.А.Сухомлинского, Украина.

В статье рассматривается художественная трансформация исторического факта в романном триптихе «Огненные столбы» Романа Иваничука; определяются основные исторические источники романа (документальные, литературно-мемуарные, альтернативные), которые подчеркивают жизненную достоверность произведения, его историчность.

Ключевые слова: исторический факт, историческая основа, историчность, романный триптих, воспоминания.

Podoprighora S.V. ARTISTIC TRANSFORMATION OF HISTORICAL FACT IN THE NOVELISTIC TRIPTYCH “FLAME-COLOURED POLES” BY ROMAN IVANYCHUK / V.O.Suhomlynsky Mykolaiev State University, Ukraine.

The article deals with the artistic transformation of historical in the novelistic triptych “Flame-coloured Poles” by Roman Ivanychuk; the main historical sources of novel (documentary, literary and memoir, alternative), which underline the vivid trustworthiness of work, its historicity are denoted.

Key words: historical fact, historical basis, historicity, novelistic triptych, memories.

Під час розгляду жанрових особливостей історичного роману, його характерних рис особливої уваги науковці надають історичній основі. Деякі вчені (Л.Александрова [1], М.Сиротюк [2]) вважали чи не найосновнішою ознакою твору про минуле наявність опертя автора на історичні факти, документи, зазначаючи, що головними героями твору мають бути історичні особи, і зараховуючи лише такі текстові полотна до масиву прози про минувшину. На сучасному етапі осмислення самотутніх поетикальних домінант історичного роману виводиться твердження про органічне переплетення історичної правди, опертої на документальні свідчення, та художньої правди, припускається творча трансформація письменником історичної правди в художню. Підтвердженням цього є стаття в “Літературознавчому